

пред'явлений не тільки до обвинуваченого, а й до осіб, які в силу закону несуть матеріальну відповідальність за шкоду, завдану його злочинними діями (ч. 1 ст. 28, ч. 1 ст. 51 КПК України).

Якщо суд дійде висновку про можливість повного або часткового відшкодування матеріальної шкоди громадянину в установленому порядку за рахунок винних осіб або в іншому порядку, передбаченому законом, він відмовляє у задоволенні вимог щодо відшкодування матеріальної шкоди за рахунок держави (ч. 3 ст. 4 законопроекту). В даному випадку мова йде лише про «можливість» відшкодування, що явно суперечить вимозі про реальне відшкодування потерпілому матеріальної шкоди, завданої йому злочинном.

Викладене зумовлює необхідність посилення ролі держави в захисті жертв злочинів, забезпеченні швидкого й повного відшкодування заподіяної шкоди, розробки нових і подальше вдосконалення діючих нормативних актів щодо створення системи гарантій реалізації конституційного статусу людини і громадянина в сфері кримінального судочинства.

*О. І. Бережний, к.ю.н.,
асистент кафедри кримінального
процесу Національної юридичної
академії України
імені Ярослава Мудрого,
м. Харків*

СПІВВІДНОШЕННЯ ДОСТОВІРНОСТІ І ЙМОВІРНОСТІ В ПРОЦЕСІ ДОКАЗУВАННЯ ПО КРИМІНАЛЬНІЙ СПРАВІ

Високе призначення суду, визначене Конституцією України, ставить перед наукою кримінального процесу завдання приділяти особливу увагу дослідженню проблем здійснення правосуддя, вивченню ефективності дії процесуальних інститутів і норм, виробляти науково обґрунтовані рекомендації щодо подальшого вдосконалення законодавства і практики його застосування.

Потреби практики визначають напрям і зміст пізнавальної діяльності посадових осіб та органів, що провадять розслідування і розгляд кримінальних справ. Їх діяльність можна вивчати двоїсто як об'єкт наукового пізнання і як практичну діяльність по встановленню обставин учиненого злочину.

Слідчий чи суддя при дослідженні обставин справи не дбають тільки про певні наукові інтереси. Вони встановлюють обставини злочину, у тому числі винність обвинуваченого, тобто вирішують

практичні завдання, пов'язані з відправленням правосуддя. Але це не означає, що в діяльності слідчого чи судді немає пізнавальних елементів. Під час розслідування вони здобувають відповідні знання про вчинений злочин, винну особу і на цій підставі, приймаючи відповідне рішення, роблять висновки.

Останнім часом у процесуальній літературі знову виникла дискусія про те, чи є досяжною істина в кримінальному судочинстві. Теорія доказів радянського періоду нашої історії виходила з того, що тогочасним слідчому і судді доступна була істина в кожній кримінальній справі, причому об'єктивна. А якщо її в кримінальній справі не досягнуто, то це результат невиконання слідчим і судом своїх обов'язків, допущення порушення законності. Однак серед науковців існує й інша точка зору, суть якої полягає в тому, що в судовій практиці «минуле відновлюється з дуже відносним ступенем ймовірності»

На наш погляд, необхідно виходити з того, що істина в кримінальному процесі є досяжною. Однак це не виключає труднощів, які можуть виникнути на шляху її встановлення, що значною мірою мають об'єктивний характер, а зовсім не обов'язково пов'язані з поганою роботою слідчого, прокурора, судді. Прагнучи з'ясувати істину якнайшвидше, не можна забувати, що для достовірного встановлення обставин справи і визнання обвинуваченого винним у злочині необхідно повне розслідування і судовий розгляд з усіма властивими йому гарантіями.

На підставі викладеного можемо стверджувати, що встановити істину у кримінальній справі можливо. Однак переконаність слідчого чи судді в тому, що в кримінальній справі істину встановлено, не означає її реального пізнання. Адже по тій чи іншій кримінальній справі може бути допущена помилка. Тому в кримінальному судочинстві діють інститути апеляційного й касаційного провадження, перегляду вироків у порядку виключного провадження.

Регулюючи поведінку слідчого чи судді, кримінально-процесуальний закон регулює також процес пізнання, його зміст і форму. Фактичні дані, встановлені з порушенням процесуальної форми, не є доказами, їх не можна використовувати для аргументації висновків у справі, що мають юридичне значення. Це пояснюється тим, що тільки дотримання вимог норм КПК забезпечує використання достовірних методів пізнання. Логічний зв'язок між усіма нормами кримінально-процесуального закону відбиває логіку пізнання, його розвиток. Порушення логіки закону, відступлення від неї призводять до порушень логіки пізнання.

Пізнання фактів об'єктивної дійсності притаманна суворо логічна послідовність, безсторонній і ретельний аналіз фактів, використання досягнень науки. Суд, як і будь-який дослідник, у процесі пізнання використовує такі форми й методи мислення, як

дедукція й індукція, аналіз і синтез, гіпотеза, аналогія, подібність і розбіжність, абстрактне й конкретне, від явища до сутності тощо.

Доказування, будучи різновидом процесуальної діяльності, спрямовано на досягнення кінцевої мети — встановлення істини у справі. Застосування правових норм припускає встановлення фактичних обставин шляхом доказування, мета якого — встановлення істини. Норма права не може бути застосована, якщо не з'ясовані з достовірністю обставини, з наявністю яких закон пов'язує її дію, якщо не встановлено стан у самих суспільних відносин, регулювання яких передбачається нормою. Винесенню акта застосування норм права передує процес доказування. Усе це зумовлює те значення, яке займає процес доказування в правовому регулюванні.

Процес установа істини в будь-якій кримінальній справі регулюється низкою норм. Вони настільки системні, що це дає підставу назвати їх сукупність доказовим правом. Ці норми працюють на встановлення істини, що дає можливість використання преюдицій у процесі доказування. Обставини, що входять до предмета доказування, визначаються законом (статті 64 і ст. 23 КПК України).

Характерними елементами будь-якого процесу пізнання є те, що зібрані в справі докази завжди мають об'єктивний зміст — відображений факт існуючої об'єктивної реальності, а також суб'єктивну форму-відображення у свідомості конкретного суб'єкта. Такий процес пізнання має місце при формуванні будь-якого доказу, а визначальними тут виступають фактичні дані, що містять інформацію про обставини справи.

Вимоги закону, пред'явлені до форми доказів, є гарантіями достовірного встановлення обставин, що становлять предмет доказування, а також обґрунтування прийнятих рішень по кримінальній справі. Пред'явлені вимоги гарантують контроль за повнотою і правильністю відображення події злочину, а також точністю використання наявних даних у процесі дослідження обставин справи.

Достовірність доказів є істотним елементом дослідження доказів. Як об'єктивна реальність, факт не залежить від сприйняття його суб'єктом доказування. Він не може бути недостовірним, оскільки достовірність — це властивість не факту, а знань про нього. Недостовірним може бути припущення про факт: існує чи не існує, існував чи не існував. Але якщо він сам — це реальність, що не може бути достовірною чи ймовірною, то цього не можна сказати про характер відомостей про цю реальність. Відомості про існування чи неіснування факту не бувають достовірними або ймовірними. Достовірним чи ймовірним можуть бути тільки джерело доказів, з якого ми одержуємо дані про їх існування та їх зміст, а також результати їх дослідження.

Коли ми ведемо мову про достовірність джерела, тим самим маємо на увазі, що фактичні дані, які містяться в ньому, тобто докази є істинними. Достовірність — це обов'язково істинність. Істина завжди

конкретна, тому якщо в одному джерелі доказів стверджується те, що заперечується в іншому, тобто один з них достовірний, а інший — ні.

Ступінь ймовірності виражає ступінь нашої переконаності в реальності існування факту чи явища. Однак підвищення цього ступеня, кількісне збільшення ймовірнісного знання не призводить до достовірності, оскільки при будь-якому ступені ймовірності в наявності маємо тільки припущення. При доказуванні використовується поняття «практична достовірність». Воно означає, що, допускаючи теоретично ймовірність протилежного результату, в певних умовах, і в певному конкретному випадку можливість останнього з об'єктивних причин вбачається неймовірною.

І.Ю. Мірошников, к.ю.н.,
асистент кафедри кримінального
процесу Національної юридичної
академії України
імені Ярослава Мудрого,
м. Харків

ОСОБЛИВОСТІ ПОПЕРЕДЬОГО РОЗГЛЯДУ В АПЕЛЯЦІЙНОМУ СУДІ

В теорії кримінального процесу загально визнано, що попередній розгляд справи суддею є окремою, обов'язковою стадією, сутність якої полягає в тому, що суддя одноособово, за обов'язковою участю прокурора вирішує низку питань про наявність відповідних підстав, що дозволяють призначити справу до судового розгляду. При цьому наперед не вирішується питання про винуватість особи. Про важливість та самостійність цієї стадії наголошує й Пленум Верховного Суду України в п. 1 своєї постанови № 6 від 30.05.2008 р. «Про практику застосування кримінально-процесуального законодавства при попередньому розгляді кримінальних справ у судах першої інстанції».

Ця стадія має своє процесуальне призначення, свої риси та межі. Особливе значення даного етапу судочинства полягає в тому, що тут перевіряється законність проведеного досудового розслідування, розв'язується низка доленосних питань, що сприяють правильному відправленню правосуддя.

В силу ст. 237 КПК суддя при попередньому розгляді справи має з'ясувати такі питання: 1) чи підсудна справа суду, на розгляд якого вона надійшла; 2) чи немає підстав для закриття справи або її зупинення; 3) чи складено обвинувальний висновок відповідно до вимог КПК; 4) чи немає підстав для зміни, скасування або обрання запобіжного заходу; 5) чи не було допущено під час порушення справи, провадження дізнання або досудового слідства таких порушень